

II. ARTYKUŁY, MATERIAŁY

WALDEMAR KOPCZYŃSKI

Szczecin

TENDENCJE BADAWCZE W ETNOLOGII SZWEDZKIEJ W LATACH 1900 - 1925

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie tendencji badawczych w etnologii szwedzkiej w okresie pierwszego ćwierćwiecza XX wieku. Starano się jednocześnie zwrócić uwagę na fakt, iż był to okres kształtowania się etnologii szwedzkiej jako samodzielnej nauki, wyemancypowanej z innych nauk społecznych ówczesnej Szwecji.

Do początków XX wieku w Szwecji dominowały zasadniczo dwa nurty badań ludoznawczych: a) badania amatorskie, które prowadziła grupa dobranych informatorów terenowych i entuzjastów rodzimej sztuki ludowej oraz b) badania pracowników muzealnych, gromadzących materiały terenowe dla potrzeb muzealnych archiwów.

Można śmiało stwierdzić, że XIX wiek był „złotym okresem „dla szwedzkiego muzealnictwa¹ jak i początkiem kształtowania się szwedzkiej myśli etnologicznej². Wiek XIX to zainteresowania badaczy rodzimą kulturą chłopską, zainteresowania rozwijające się na tle badań językoznawczych.

Początek XX wieku w etnologii szwedzkiej to okres pojawienia się zdolnej grupy młodych badaczy, w pracy których inspirowały teoretyczne i metodologiczne publikacje przedstawicieli szkoły historycznej, zwłaszcza F. Graebnera i B. Ankermanna³.

¹ Patrz np. A. A. Bringeus, *Artur Hazelius and the Nordic Museum. „Ethnologia Scandinavica”* 1974, s. 5-16.

² Przykładem może być np. praca G. O. Hylten — Cavalliusa pt. *Wärend och Wirdare* (tom I z roku 1863, tom II z roku 1868) uznawana w Szwecji za pierwszy podręcznik do nauki etnologii.

³ Przesłanki i dyrektywy metodologiczne szkoły historycznej sformułował F. Graebner w pracy pt. *Methode der Ethnologie* wydanej w 1911 roku.

Jednym ze zwolenników teorii przenikania wytworów kulturowych na gruncie etnologii szwedzkiej był S. Erixon, który rozpoczął swoje badania osad chłopskich w roku 1912.⁴ Jego badania nad zabudową skandynawską charakteryzują się częściowo formalną typologią, częściowo teorią kulturowo — geograficznych przemieszczeń.⁵ S. Erixon uważał, że gospodarstwo duńsko-skańskie zgadzało się z niemieckim, i że było ono zainspirowane frankońskim. Warto wspomnieć, że terminy *nuclear family* i *grand family* zostały wprowadzone do etnologii szwedzkiej właśnie przez S. Erixona w jego interesującym dziele *Gården och familjen* z roku 1921.⁶

S. Erixon związany był pracą badawczą z Nordiska Museet w Sztokholmie, które to muzeum od 1906 roku wydaje etnologiczne czasopismo „Fataburen”, pierwszy znaczący periodyk naukowy etnologów szwedzkich. Skoro mowa o czasopismach etnologicznych ukazujących się w interesującym nas okresie, to należy wspomnieć o „Folkminnen och Folktankar”, „Rig”, „Bygden”.

Obok S. Erixona poważny wpływ na rozwój szwedzkiej etnologii w latach 1900 – 1925 wywarł N. Lithberg. Według tego badacza, badania etnologiczne nie powinny dotyczyć jednego tylko obszaru kulturowego, powinny wychodzić poza granice danego obszaru. W badaniach etnologicznych N. Lithberg zwraca uwagę na zapożyczenia kulturowe i dyfuzję, a kulturę ujmuje perspektywicznie. Etnologia jest dla niego historią kultury.⁷

Przedstawicielem etnologii szwedzkiej uprawianej na gruncie badań lingwistycznych jest w pierwszym ćwierćwieczu XX wieku K. B. Wiklund, badacz lapońskich dialektów północnej Szwecji. Praca K. B. Wiklunda jest przykładem żywych zainteresowań kulturą lapońską. Z innych badaczy interesujących się Lapończykami należy wymienić E. Kleina i A. Hamberga. Pierwszy zajmował się formami budownictwa lapońskiego, drugi formami zagród Lapończyków górskich i morskich.

Szamanizmem wśród Lapończyków zajmowali się E. Reuterskiöld, H. Rosen i G. Hallström.

⁴ M. Minnhagen, *Bondens bostad. En studie rörande boningslängans form, funktion och förändring i sydöstra skåne*. Lund 1973, s. 13.

⁵ E. Erixon, *Några bidrag till det Nordiska husets historia*. „Fataburen” 1917, zeszyt 4, s. 145 – 198.

⁶ O. Löfgren, *Family and Household among Scandinavian Peasants*. „Ethnologia Scandinavica” 1974, s. 19.

⁷ N. Lithberg, *Allmogeforskningen och etnologien*. „Fataburen” 1919, zeszyt 1 i 2, s. 15.

Ciekawą pracą omawianego okresu jest dzieło P. G. Wistranda *Svenska folkdräkter* z 1907 roku. Jest to praca, która zawierała pierwszy usystematyzowany opis regionalnych strojów ludowych Szwecji.

Technologią produkcji wśród szwedzkiej społeczności chłopskiej interesował się N. Keyland, podobnie jak S. Erixon pracownik Nordiska Museet. Budownictwem i wsiami kościelnymi w Szwecji zainteresował się S. Wallin⁸ a także J. Hadorphs. Badaczem wierzeń ludu szwedzkiego był T. Norlind, którego praca *Svenska almmogens liv i folksed, folketro, och folkdiktning* (1925) stanowiła przedmiot dyskusji wśród etnologów szwedzkich.

Wśród tych badaczy, którzy zasługują na uwagę z racji ich wkładu w rozwój szwedzkiej myśli etnologicznej, wymienić należy C. W. von Sydova, działającego naukowo w Lund i Göteborg. Jako współtwórca Instytutu Etnologii przy Uniwersytecie w Lund (1920) interesował się żywotnością tradycji wśród społeczności chłopskiej Szwecji, wypracowując metody badawcze i terminologię przyjętą przez etnologów w badaniach nad żywotnością tradycji ustnej i pisanej.⁹ Inny szwedzki etnolog E. Hammarstedt, współpracownik A. Hazeliusa zasłynął z wydanego w 1905 roku dobrze zredagowanego kwestionariusza, który dotyczył obzędów bożonarodzeniowych w Szwecji. Znany etnolog szwedzki S. O. Jansson nazywa nawet E. Hammarstedta „twórcą szwedzkiej etnologii”.¹⁰

Z powyższego jasno wynika, że wśród pierwszych generacji etnologów szwedzkich przedmiotem prowadzonych badań była kultura rodzima. Badacze omawianego okresu dążyli do etnologicznej charakterystyki poszczególnych regionów Szwecji jak i do globalnego ujęcia kultury narodowej. Zainteresowania te nabierały charakteru systematycznych badań terenowych, co w konsekwencji doprowadziło do zebrania imponującego i interesującego materiału dokumentacyjnego. Trzeba jednak zdać sobie sprawę z faktu iż „tradycje zbieraczy musiały przyczynić się do tego, że pewne typu narzędzi i sprzętów są bogato reprezentowane, podczas gdy innych nie ma wcale”¹¹.

⁸ S. Wallin., *De svenska prästgardarna som objekt kulturhistorisk forskning*. „Fataburen” 1918, z. 4, s. 129-142.

⁹ Zob. G. Berg., *Erforschung der schwedischen Volkskultur*. (w:) *Schwedische Volkskunde. Quellen. Forschung. Ergebnisse*. Praca pod red. S. Svenssona. Stockholm 1961, s. 23.

¹⁰ Patrz S. O. Jansson., *Kulturgrenzen und Kulturwege*. (w:) *Schwedische Volkskunde. Quellen. op. cit.*, s. 108.

¹¹ Patrz N. A. Bringeus., *Krytyka źródeł etnologicznych*. „Etnografia Polska” t. XXI, z. 1, 1977, s. 39.

Drugim kierunkiem badań szwedzkiej etnologii omawianego okresu było badanie kultur pozaeuropejskich. Na tym polu zasłynął wybitny amerykańista — etnolog, wytrawny badacz terenowy E. Nordenskiöld, który w latach 1905 - 1914 prowadził badania wśród Indian Peru, Boliwi i Brazylii. E. Nordenskiöld, uznawany słusznie za „ojca” szwedzkich badań amerykańistycznych¹², zgromadził unikalne zbiory kultur indiańskich wraz z cenną dokumentacją fotograficzną.

W roku 1919 utworzono na sztokholmskim uniwersytecie pierwszą w kraju katedrę etnologii. Od tego czasu etnologia staje się odrębną nauką. Posiadając status nauki uniwersyteckiej ma jednocześnie własny program badań i metodologię. Tak jak przed utworzeniem katedry etnologii tak i w późniejszym okresie przedmiotem badań pozostanie rodzima kultura chłopska i rybacka z jednej strony i kultury pozaeuropejskie z drugiej. Badania kultur pozaeuropejskich nie były oczywiście dominujące a prowadziła je niewielka grupa szwedzkich etnologów ze wspomnianym E. Nordenskiöldem na czele.

W omawianym okresie w tworzeniu pierwszych śmiałych hipotez etnologicznych odgrywa tzw. teoria dyfuzji wytworów kulturowych reprezentowana przez niemiecką szkołę historyczną. Podobna sytuacja ma miejsce również w innych krajach skandynawskich, a zwłaszcza w Danii.

Charakterystyczne w rozwoju szwedzkiej etnologii w latach 1900 - 1925 stają się wspólne spotkania etnologów skandynawskich. Pierwszy taki zjazd odbył się w Sztokholmie w roku 1920, wcześniej kontakty etnologów skandynawskich odbywały się na zasadzie wspólnych badań, wystaw czy opracowań naukowych. Myśl współpracy szwedzkich etnologów z kolegami z innych krajów zostanie wprowadzona w życie zwłaszcza przez S. Erixona i jego młodszych kolegów.

Na koniec niniejszych rozważań można pokusić się o stwierdzenie, że lata 1900 - 1925 były okresem, który stworzył podstawy do istnienia etnologii jako samodzielnej nauki o statusie uniwersyteckim. Utworzenie katedry odbiło się na poziomie prowadzonych badań etnologicznych i publikacjach naukowych.

Przedmiotem prowadzonych w tym okresie badań była rodzima kultura chłopska, jej poświęcono najwięcej studiów, co pozwoliło późniejszym generacjom szwedzkich etnologów nakreślić arealy kulturowe obszaru Szwecji¹³.

¹² Patrz S. H. Wassen., *Commemorating Erland Nordenskiöld*. „Göteborgs Etnografiska Museum Årstryck” 1977, s. 13.

¹³ Zob. np. O. Löfgren., *Historical perspectives on Scandinavian Peasantries*. „Annual Review Anthropology” 1980, vol. 9, s. 206 i in.

WALDEMAR KOPCZYŃSKI

RESEARCH TRENDS IN SWEDISH ETHNOLOGY IN THE YEARS 1900 - 1925.

(summary)

Research trends in Swedish ethnology between 1900 and 1925 have been discussed in the paper, emphasizing that it was a period of establishing ethnology as an independent scientific discipline with university status (the Department of Ethnology at the University in Stockholm, Sweden, has existed since 1919). It has been pointed out that the first generations of Swedish ethnologists started research on: a) home folk culture (S. Erixon, N. Keyland, C. W. von Sydow, E. Hammarstedt), and b) extra-European cultures (E. Nordenskiöld). It has been stressed simultaneously that the so-called theory of diffusion of cultural products (N. Lithberg and S. Erixon) played a role in the formation of the first hypotheses within Swedish ethnology between 1900 - 1925.

In the paper, attention has been paid to the phenomenon of scientific research contacts of Swedish ethnologists (most often they were the workers of museums) with ethnologists from other Scandinavian countries. This interesting idea of co-operation has been popularized by S. Erixon and his followers.